

8. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State standard of primary education]. (n.d.). www.kmu.gov.ua. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> [in Ukrainian]
9. Doroshenko, T. M., Matsko, V. V. (2019). *Teoriia ta metodyka formuvannia elementarnykh matematychnykh uivlen [Theory and methods of formation of elementary mathematical concepts]*. Kremenchuk, Ukrainian. [in Ukrainian]
10. Komenskiy, Ya. A. (1982). *Yzbrannie pedahohycheskye sochyneniya [Selected pedagogical works]*. (Vol.2). Moskva: Pedahohyka. [in Russian]
11. Kuraiev, H. A., Pozharska, E. N. (n.d.). Vikova psykhohohiia [Age psychology]. *medbib.in.ua*. URL: <http://medbib.in.ua/vozhrastnaya-psiholohiya-2.html> [in Ukrainian]
12. Lytvynchuk, O. V. (2017). *Psykhohohiia [Psychology]*. Zhytomyr, Ukraine. [in Ukrainian]
13. Osipchuk, L. H. (2012). *Rozvytok lohichnoho myslennia uchniv pochatkovykh klasiv na urokakh matematyky [Development of logical thinking of primary school students in mathematics lessons]*. Fastiv, Ukraine. [in Ukrainian]
14. Peresleni, L. I., Mastiukova, Ye. M., Chuprov, L. F. (1990). *Psykhodiahnostyka osoblyvostei slovesno-lohichnoho myslennia molodshykh shkoliariv (metodychni rekomendatsii) [Psychodiagnostics of verbal and logical thinking of junior high school students (guidelines)]*. Abakan, Russia. [in Russian]
15. Piazhe, Zh. (1994). *Rech i myshlenie rebenka [Speech and thinking of the child]*. Moskva, Russia. [in Russian]

Отримано редакцією 19.05.2022 р.

УДК 378.016:811.161.2

DOI: 10.31376/2410-0897-2022-2-49-180-192

УДОСКОНАЛЕННЯ СИНТАКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

Баранник Наталія Олексіївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови, літератури та методики навчання

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: natalija.barannik@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7159-3809

У статті обґрунтовано актуальність проблеми вдосконалення синтаксичної компетентності майбутніх учителів-словесників у процесі їх фахової підготовки. Розкрито сутність ключових понять проблеми: «компетентнісний підхід», «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність», «мовна компетентність», «синтаксична компетентність». Описано перелік синтаксичних компетенцій, якими мають оволодіти здобувачі вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література). Із метою вдосконалення синтаксичної компетентності філологів запропоновано систему вправ і завдань із вивчення складного речення, що удосконалює вміння виявляти, аналізувати, класифікувати, узагальнювати, порівнювати синтаксичні явища, комунікативно доцільно використовувати синтаксичні конструкції у мовленні. Визначено перспективи подальших наукових розвідок.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, синтаксична компетентність, учитель-словесник.

Постановка проблеми. Інноваційні процеси, що нині спостерігаються в житті суспільства, стосуються всіх сфер його діяльності й існування, зокрема освітньої сфери, і полягають у забезпеченні нової якості освіти.

Зміни, що відбуваються у вищій освіті, безпосередньо пов'язані із застосуванням компетентнісного підходу до формування змісту освітнього процесу та його організації. Це вимагає значного підвищення професійної майстерності майбутнього філолога, дозброєння його глибокими знаннями, сучасними компетенціями, методами й технологіями, які б сприяли перебудові освітнього процесу у світлі інноваційних підходів і вимог.

Модель сучасного фахівця вказує на необхідність пошуку нових підходів до його професійної підготовки для забезпечення конкурентоспроможності на ринку праці та ефективного виконання своїх професійних функцій.

На необхідності запровадження компетентнісного підходу в процес підготовки майбутніх фахівців, формування професійної компетентності, основних компетенцій та компетентностей указується в Законах України «Про освіту» (2014), «Про вищу освіту» (2014), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013).

Реалізація компетентнісного підходу вимагає нового проектування як результатів освіти, так і самого освітнього процесу та механізму управління ним. Тому пошук ефективних шляхів,

пов'язаних із розробкою та впровадженням компетентнісного підходу, багатьма дослідниками розглядається як актуальна та своєчасна проблема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі спостерігаємо глибокий і різнобічний аналіз значної кількості бібліографічних джерел, присвячених дослідженню методичних, методологічних і наукових питань, що стосуються компетентнісного підходу, компетенцій та компетентностей.

Основоположними в процесі впровадження компетентнісного підходу як принципу освіти є наукові праці А. Аронова, А. Баранникова, А. Бермуса, В. Болотова, І. Зимньої, І. Галямін, В. Краєвського, О. Лебедева, М. Рижакова, А. Хуторського, О. Чуракової та ін. Усі дослідники звертають увагу на його багатосторонній, різноплановий та системний характер.

У системі мовної освіти цю проблему досліджували як українські, так і зарубіжні науковці (Н. Бібік, О. Божович, І. Гудзик, О. Пометун, О. Савченко, Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Горошкіна, П. Дудик, С. Караман, Л. Мацько, С. Омельчук, М. Пентилюк, О. Семенов, Т. Симоненко, І. Хом'як, В. Сидоренко, І. Кухарчук та ін.). Проблему підвищення професійної компетентності майбутніх учителів досліджували І. Ареф'єва, М. Пентилюк, О. Семенов, С. Чистякова та ін.

Актуальною сьогодні залишається проблема підвищення якості підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, які мають ґрунтовні професійні знання, уміють самостійно їх поповнювати й бути конкурентоздатними на ринку філологічних послуг. Чільне місце у вирішенні цієї проблеми відводиться вдосконаленню синтаксичної компетенції як складової мовної (лінгвістичної).

Мета статті – окреслити шляхи вдосконалення синтаксичної компетентності майбутніх учителів-словесників у процесі вивчення складного речення.

Виклад основного матеріалу дослідження (з повним обґрунтуванням отриманих результатів). В умовах модернізації вітчизняної освіти суспільство ставить перед вищою школою принципово нові завдання: підготовки конкурентоспроможних та мобільних фахівців у різних галузях життєдіяльності з дотриманням інтересів суспільства, створення умов для розвитку здатності самостійно приймати рішення в ситуації вибору, розвиток пізнавальної потреби, толерантності та громадянськості. У світлі нових вимог суспільства до результату навчання зміст сучасної освіти дедалі більше орієнтується на практичні знання, набуті в результаті поєднання технічних та методичних навичок. Сьогодні набагато важливіше мати орієнтири, які вказують на те, *що і як* потрібно робити для вирішення конкретного практичного завдання. Відтак інноваційний характер сучасної освіти вимагає й інноваційного управління, що передбачає переосмислення базових умов організації дидактичного процесу – переформулювання цілей, завдань, засобів, способів оцінювання та комунікації. Для успішного вирішення цих завдань суспільство зацікавлене в підготовці таких фахівців у вищій та середній професійній школі, чия професійна компетентність відповідатиме вимогам модернізації освіти. У зв'язку з цим у навчальних закладах має формуватися нова педагогічна культура, орієнтована на *компетентнісний розвиток* здобувачів вищої освіти.

Компетентнісний підхід, за свідченням науковців і методистів-практиків, є не лише одним із тих чинників, що сприяють модернізації змісту освіти, а й передусім доповнює ту низку освітніх інновацій і класичних підходів, що допомагають освітянам гармонійно поєднувати позитивний досвід для реалізації сучасних освітніх цілей. Компетентнісний підхід означає переорієнтацію домінантної освітньої парадигми з традиційної трансляції та засвоєння знань, умінь та навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, що сприяють формуванню особистості, здібностей людини адаптуватися в умовах багатофакторного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційного простору [7]. В. Химинець характеризує цей підхід як «спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості» [12].

Основними категоріями нового підходу є поняття «*компетентність*» і «*компетенція*», які постають неоднозначними і складними у витлумаченні через свою багатовимірність і багатогранність. Саме їх багатоплановий, різнобічний характер не завжди дозволяє чітко визначити їх відмінні ознаки, що іноді призводить до розгляду їх як синонімічних.

У Методичних рекомендаціях щодо розроблення стандартів вищої освіти вказано, що *компетентність* – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, яка визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [9]. У педагогічній і лінгводидактичній

літературі термін *компетентність* уживається на позначення здібності особистості до виконання певної діяльності на основі життєвого досвіду та набутих знань, умінь і навичок [1, с.107]. *Компетенція* – сукупність знань, умінь і навичок, набутих у процесі навчання з тієї чи іншої дисципліни, а також здатність до виконання певної діяльності на основі набутих знань, умінь і навичок [1, с. 107].

У дослідженнях О. Аношиної поняття «компетентність» використовується для опису кінцевого результату навчання; поняття «компетенція» набуває значення «знаю, як» на відміну раніше прийнятого орієнтира «знаю, що» [2, с. 28]. Е. Зеєр, Д. Заводчиков, А. Хуторський розглядають компетенцію як вимоги до рівня підготовки майбутніх фахівців.

Отже, із викладеного вище можна зробити висновки про те, що поняття «компетентність» варто розглядати як: 1) авторитетність, обізнаність; 2) володіння компетенцією.

Якість вищої освіти в умовах багаторівневої підготовки характеризується *професійною компетентністю* випускників. Результати аналізу наукових досліджень (Б. Гершунський, Е. Зеєр, А. Маркова, В. Сластьонін та ін.) показали, що спільним для всіх дефініцій цього поняття є єдність теоретичної і практичної готовності особистості до здійснення професійної діяльності. Оскільки формування професійної компетентності здійснюється через зміст освіти, то невід'ємною частиною її становлення є розвиток *предметних компетентностей*, що формуються в процесі вивчення навчальних дисциплін або груп дисциплін і відображають здатність до застосування та розвитку досягнутих умінь, навичок та способів дій у практичній діяльності [10].

Професійна компетентність «у цілому характеризується сукупністю інтегрованих знань, умінь та досвіду, а також особистісних якостей, що дозволяють людині ефективно проєктувати та здійснювати професійну діяльність у взаємодії з навколишнім світом» [14, с.13]. Ця категорія виявляється в діяльності і не може обмежуватися тільки певними знаннями, вміннями та навичками. Відповідно, компетентний фахівець повинен мати не лише фундаментальну теоретичну й практичну підготовку, а й бути творчою особистістю, професійно та психологічно готовою і здатною до ефективного застосування набутих фахових знань у професійній діяльності [6].

Підґрунтям *професійної компетенції* майбутнього вчителя-філолога є його якісна лінгвістична підготовка, тобто наявність глибоких знань мовної системи, сформованість умінь оперувати лінгвістичними знаннями у професійно-педагогічній і науково-дослідній діяльності, високий рівень володіння різними видами мовленнєвої діяльності.

Компетентнісний підхід до навчання мови спрямований на розвиток базових предметних компетентностей мовної особистості здобувача освіти, передбачає створення внутрішньої мотивації, яка визначає готовність його до пізнавальної діяльності, в основі якої лежать компетентності. Поняття мовної компетенції/компетентності було введено в науковий обіг американським лінгвістом Н. Хомським, який зробив одну з перших спроб визначення поняття «володіння мовою» [13, с. 15]. Пізніше *мовну компетентність* стали трактувати як явище певного рівня обізнаності конкретного суб'єкта чи суб'єктів з ідеальною знаковою системою рідної або іноземної мови (мов).

Урахування того, що явищу *мовної компетентності* властива ієрархічність і різноаспектні прояви на кожній із мовно-ієрархічних сходинок, дозволяє науковцям виокремлювати такі її види: *фонетичну, лексичну, словотворчу, морфологічну, синтаксичну, пунктуаційну, правописну, стилістичну* [5]. *Синтаксичну компетентність* у лінгводидактиці розглядають як «основну предметну компетентність у системі мовних знань, умінь і навичок, необхідних студентам у різних ситуаціях комунікативного дискурсу, що передбачає їхню здатність користуватися усною й писемною літературною мовою, послуговуватися необхідним арсеналом синтаксичних мовних одиниць різних структурних рівнів (словосполучення, речення, текст, складне синтаксичне ціле), синтаксичних конструкцій певних видів і сполучних засобів (сполучникові, безсполучникові, складносурядні, складнопірядні, складні речення з різними видами зв'язку та ін.) з урахуванням функціонально-стильових різновидів мовлення відповідно до теми, мети, ситуації спілкування, провідних жанрів комунікації тощо» [11, с. 8].

Удосконалення синтаксичної компетентності здобувачів вищої освіти відбувається у процесі вивчення курсу сучасної української мови, який належить до переліку нормативних дисциплін професійного спрямування підготовки бакалавра за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література). На вивчення синтаксису складного речення програмою передбачено як аудиторні

години (із них 20 год. лекційних, 50 год. практичних), так і години, винесені на самостійну роботу (70 год). Складне речення вивчається упродовж 8 семестру. Програмовий матеріал структурований за двома змістовими модулями: 1) Складне елементарне речення; 2) Багатокомпонентне складне речення. Речення-період. Конструкції з чужим мовленням. У змістовому модулі 1 на вивчення виносяться теми: Складне речення. Складносурядне речення. Складнопірядне речення. Безсполучникове речення. Змістовий модуль 2 містить такі теми: Багатокомпонентне складнопірядне речення. Складні синтаксичні конструкції. Речення-період. Конструкції з чужим мовленням.

У робочій програмі визначено перелік компетенцій, які **необхідно знати** здобувачам вищої освіти в процесі вивчення складного речення: 1) визначення складного речення; типи зв'язків між його частинами; особливості формально-синтаксичної, семантико-синтаксичної та комунікативної організації складного речення; принципи класифікації складних речень; 2) визначення складносурядного речення як синтаксичної одиниці; структурно-семантичні різновиди ССР; різницю між ССР закритої і відкритої структур; 3) визначення складнопірядного речення як синтаксичної одиниці; погляди вчених на природу складнопірядного речення; різницю між СПР нерозчленованої та розчленованої структури; семантико-структурні типи складнопірядних речень; 4) сутність багатокомпонентних складнопірядних речень та їх класифікацію за характером пірядного зв'язку пірядних частин із головною; 5) визначення безсполучникового складного речення як синтаксичної одиниці; підходи до класифікацій безсполучникових складних речень (БСР); засоби зв'язку частин БСР; типи безсполучникових складних речень за структурою та за семантико-синтаксичними відношеннями між предикативними частинами; основні правила пунктуації у БСР; 6) складні синтаксичні конструкції, їхні формально-граматичні різновиди; 7) способи передавання чужого мовлення.

За підсумками вивчення курсу студенти-філологи **повинні вміти**: 1) визначати в тексті складносурядні речення та їх різновиди, характеризувати засоби зв'язку між предикативними частинами, розрізняти речення закритої і відкритої структури; пояснювати розділові знаки в ССР; 2) знаходити в тексті і відрізняти складнопірядні речення від інших типів складного речення; визначати різновиди складнопірядних речень із прислівними та детермінантними предикативними частинами, розмежовувати сполучники пірядності і сполучні слова; трансформувати СПР з присубстантивно-атрибутивними частинами в речення з відокремленими означеннями, СПР з пірядними обставинними частинами і речення з відокремленими обставинами; 3) відрізняти безсполучникові складні речення від сполучникових; з'ясовувати засоби зв'язку предикативних частин безсполучникового складного речення; характеризувати БСР за семантико-синтаксичними відношеннями між предикативними частинами; аналізувати багатокомпонентні безсполучникові речення; конструювати безсполучникові речення за схемами; будувати зв'язні висловлювання з використанням БСР; 4) уживати різні види складних речень у власних висловлюваннях.

Удосконалення синтаксичної компетентності майбутніх учителів-словесників, на наш погляд, здатний забезпечити керований характер цього процесу на основі спеціально розроблених засобів навчання мови. Аналіз лінгвометодичної літератури свідчить, що найбільш ефективним методом засвоєння лінгвістичної теорії та вироблення практичних умінь і навичок є **вправи**, тобто такі послідовні дії й операції, що багаторазово виконуються для набуття необхідних практичних умінь і навичок.

У методичній літературі, як свідчить аналіз, відомі різні підходи до класифікації синтаксичних вправ, проте найбільш слушною, на наш погляд, є класифікація, запропонована І. Кухарчук [8], яка виокремлює комплексні, конструктивні й мовленнєві й комунікативні вправи. *Комплексні вправи* зорієнтовані на формування в здобувачів вищої освіти вміння знаходити ті чи інші синтаксичні конструкції в готовому тексті, розуміти їх лінгвістичну природу; усвідомлювати комунікативну роль простих і складних речень у зв'язному тексті; визначати залежність ужитих автором синтаксичних конструкцій від теми, мети, типу і стилю мовлення. Отже, мета вправ першої групи – формування загальних відомостей про текст, вироблення необхідних умінь роботи з ним. *Конструктивні вправи* спрямовані на розуміння граматичної структури словосполучень, простих і складних речень, формування вміння конструювати різні за будовою моделі речень і комунікативно доцільно вживати їх у власних усних і письмових висловлюваннях. *Мовленнєві вправи* передбачають виконання таких завдань – аналіз текстів різних типів, стилів і жанрів мовлення; редагування

словосполучень і речень; навчальний переклад; побудова власних текстів). *Комунікативні вправи* розраховані на формування в учителів-словесників умінь добирати комунікативно доцільні синтаксичні одиниці й вільно оперувати ними у процесі комунікації в непередбачених висловлюваннях.

Запропонована нами класифікація синтаксичних вправ і завдань, побудована на матеріалі складного речення, сприяє усвідомленню здобувачами синтаксичної теорії, виробленню практичних умінь розрізняти синтаксичні одиниці, виявляти формально-синтаксичні зв'язки та семантико-синтаксичні відношення між ними; розвиває вміння студентів комунікативно доцільно використовувати різні види синтаксичних одиниць у власній мовленнєвій практиці; враховує рівні самостійної діяльності здобувачів освіти, систему поетапного формування мовленнєвих умінь та навичок, що реалізується через усвідомлення й репродуктивне відтворення мовних одиниць; формування вмінь комунікативно доцільно добирати у власному мовленні мовні засоби, використовувати набуті вміння, навички й лінгвістичну теорію в непередбачених ситуаціях.

Ураховуючи рівень самостійної діяльності студентів у процесі виконання вправ і завдань із синтаксису складного речення, пропонуємо виділити такі види вправ: **репродуктивні** (засвідчують початковий рівень пізнавальної самостійності), **реконструктивні** (середній рівень), **конструктивні** (достатній рівень); **творчі** (високий рівень самостійної діяльності).

Репродуктивні вправи передбачають завдання на вдосконалення мовленнєво-мисленнєвих умінь: розпізнавання одних синтаксичних одиниць серед інших, умінь їх аналізувати, зіставляти з іншими мовними явищами, визначати серед них стилістично нейтральні й стилістично забарвлені конструкції, співвідносити їх зі сферою вживання, комунікативною метою. Матеріалом таких вправ слугували або поодинокі речення, або суцільні тексти. Вправи використовуються з метою формування в довгочасній пам'яті здобувачів еталонних зразків досліджуваних засобів у пізнанні того чи іншого конкретного явища на основі виділення його формальних ознак.

Завдання до вправ репродуктивного характеру передбачають такі дії:

– **розрізнити прості ускладнені і складні речення:**

▪ *Прочитайте речення. З'ясуйте, у яких реченнях сполучники сурядності поєднують однорідні члени речення, а в яких предикативні частини складного речення.*

1. Водяні бризки розпадаються в міради маленьких лазурових краплинок і, наче коштовні перла, зникають у бездонній озерній глибочині (В. Гук). 2. На синіх долинах вечора темним смутком горбатився старий вітряк і в благодні простягав завмерлі руки чи то до неба, чи то до людей (М. Стельмах). 3. Пружне повітря напоєне спілістю теплого серпня, а очі – лазуровим простором неба, густою синню озерної гладіні і зеленою травою (В. Гук). То замерехтить жовтогаряча достигла нива, то зблиснуть попереду золоті озера соняшників (І. Цюпа).

▪ *Доведіть, що підрядні сполучні засоби завжди належать підрядній частині. Поміркуйте, у яких реченнях підрядна частина не має фіксованої позиції щодо головної. Поміняйте частини місцями. Що ви можете сказати про сполучні засоби.*

1. Дерев'яні кроки позолотили крони, готуючись знову скинути це золото, щоб із приходом суворої зими вкритися білою ковдрою і заснути до весни (І. Мацко). 2. Дерев'яні хатки підгірського села стояли так близько одна до одної, що сусіди могли б цокатися з вікон келихами (М. Дочинець). 3. Коли цвіте за вікнами жасмин, з тонких гілок пелюстя напівсонне, немов пуанти ніжних балерин, злітає вниз і на вітрах холодне (Н. Данилюк). 4. Якщо ваше серце сповнене любові, у ньому немає страху (М. Дочинець).

– **погрупувати однотипні синтаксичні конструкції за певними ознаками:**

▪ *Запишіть речення групами: 1) речення, у яких сурядний сполучник ужито для поєднання частин складносурядного речення; 2) речення, у яких сполучник ужито для поєднання однорідних членів речення; 3) речення, у яких сурядні сполучники поєднують і однорідні члени речення, і частини складносурядного речення.*

1. Червоніє білолиций, горить, а не сяє (Т. Шевченко). 2. Планета велика, а тісно (Н. Півторацька). 3. І широку долину, і високу могилу, і вечірню годину, і що снилось й говорилося не забуду я (Т. Шевченко). 4. Чи справді до щастя веде ся дорога, чи гідне є муки, і болу, й розпуки се щастя, що я його жду (О. Маковей). 5. Скрипкова мелодія то звивалася ніжно й грайливо, то стрімко злітала вгору, розсипаючи жмені чарівних звуків (І. Савка).

▪ *Розмежуйте складносурядні й складнопідрядні речення. Доведіть, що сполучники й сполучні слова у складнопідрядних реченнях належать підрядній частині, а в складносурядних перебувають між предикативними частинами, не належачи жодній із них.*

1. Духмяний цвіт вигойдуює бджолу, та вже стоптали в полі ковилу дощів нестримні навіжені коні (Н. Данилюк). 2. Коли квітень ударить у сонячний гонг, прокидається і вмивається чистою рососою лоза (І. Савка). 3. Обабіч річки поля були засаджені лісосмугами, щоб захищатися від суховіїв (Л. Зоряна). 4. Ніжну краплинку роси паросток в неба просив, аби для нас прорости вісником першим краси (Н. Крісман). 6. Чи комиш впаде в око, чи дим тріпоче в повітрі (А. Малишко).

– **розпізнати потрібну синтаксичну конструкцію серед інших синтаксичних одиниць, визначити її характерні ознаки:**

▪ *Прочитайте. Знайдіть у тексті складносурядні речення. Визначте засоби зв'язку між частинами.*

Любов до отчого краю

З чого починається любов до отчого краю?.. Біліє розквітла гречка, де-не-де підсинена волошками та ще жовтіла від суріпки, а над нею, а в ній зрідка прокочується бджолиний звук. Гречка біліє м'яко, вона ще молода, її зеленого листя ще не торкнулася осінь своїм умілим квачиком і не визолотила його. А навколо гречки вже все покошено, і блідо-жовті присадкуваті ожереди двома велетенськими крижинами застигли па стерні. Добрий од неї йде дух, хлібний, дух достигнутого збіжжя... (За Є. Гуцалом).

▪ *Знайдіть у поезії Г. Потопляк складнопідрядні речення, визначте головну і підрядну частини, поясніть суть підрядного зв'язку.*

Постаріла мати... Це ж коли ви, мамо...

Ви лягали пізно і вставали рано.

Це тоді старіли, коли дощ мочив?

Чи тоді як пекло на покосі жнив.

Чи коли світало, чи коли темніло.

Літо відцвітало, поле зеленіло.

Мамо моя мамо, хочу вас спитати,

Хочу зрозуміти, що мені чекати.

Як зустріти зиму, як забути війну.

Як залікувати рану незагойну.

Бо вона глибока, бо вона кровить... (Г. Потопляк).

▪ *Запишіть речення. Визначте головну і підрядну частини. Підкресліть сполучні засоби, за допомогою яких з'єднуються підрядна частина з головною. Як підрядна пояснює головну частину – у цілому чи одне слово. Прокоментуйте, що сприяє їх єдності в складному реченні як окремій одиниці.*

1. Як будеш, земле, ти щасливою, то буду в щасті жить і я (П. Сингаївський). 2. Коли ягідники в перелісках задухмяніли цвітом, забриніли перші бджоли (М. Дочинець). 3. Хоча вітер бешкетував аж до самого ранку, на новому місці спалося значно спокійніше (І. Меліка). 4. Якби доля надала мені можливість повернутися в минуле, я б неодмінно ще раз відвідав ці казкові місця в Карпатах (І. Меліка).

– **схарактеризувати специфічні ознаки синтаксичних одиниць:**

▪ *Схарактеризуйте складнопідрядні речення нерозчленованої структури. Визначте сполучні засоби, з'ясуйте, що в головній частині пояснює підрядна.*

1. Обважніло гули бджоли, дзенькаючи по голівках чорнобривців, що килимком стелилися до ніг і наповнювали повітря терпким ароматом (І. Савка). 2. Трапляється, що хата од хати стоїть на аршин довжини (І. Нечуй-Левицький). 3. Той, хто хоче співати, обов'язково знайде хорошу пісню (Н. тв.). 4. І тільки перша сивина нагадує, що вже весна давно-давно одголубіла (М. Луків).

▪ *Визначте тип складнопідрядних речень із сполучником/сполучним словом коли. Схарактеризуйте його за структурою та семантикою.*

1. Пам'ять могла б убити нас, коли б не мала рятівної властивості забувати (Л. Первомайський). 2. Коли дід сам ставав у весняну борозну, то першу грудку землі кидав ластівці – на гніздо (М. Дочинець). 3. Коли народ усім своїм життям Присягся діло праве боронити, – Його

ніколи не розбить громам і жодним океанам не залити! (М. Рильський). 4. Благословен той день і час, коли прослалась килимами земля, яку сховає Тарас малими босими ногами (М. Рильський).

▪ *Із наведених безсполучникових складних речень виписуйте речення з різнотипними частинами, схарактеризуйте відношення, що встановлюються між предикативними частинами.*

1. Розсипле ранок перлами намисто, заструменіє сонце по гілках (Н. Данилюк). 2. Теплий сніг кульбабовий летить – шумовиння піниться над садом (Н. Данилюк). 3. Так тепло-тепло плакав листопад, дощем ранковим осінь голосила... (Н. Данилюк). 4. Для кохання у нас часу мало, для мовчання – у нас віки (З тв. В. Симоненка).

Реконструктивно-варіативні вправи забезпечують принцип поступового наростання труднощів. Головне їх призначення – вміння розпізнавати семантичні й стилістичні відтінки синтаксичних синонімів, обирати найбільш доцільний синтаксичний варіант з урахуванням ситуації і мети спілкування.

▪ *Розгорніть речення у безсполучникові так, щоб у них можна було взяти вказані в дужках розділові знаки.*

1. Там пахнуть липи в затінку медами, [перелік], [перелік]. 2. Горобці купаються в піску – [наслідок]. 3. Краєвиди просто вражали своїм масштабом і палітрою: [конкретизація], [конкретизація]. 4. Вийди в сад і послухай: [пояснення]. 5. Тремтить роса на травах, мов на віях; [перелік], [перелік]. 6. Полина моя Україно, часто ворог тебе полонив – [наслідок].

▪ *Доберіть із художніх текстів чотири речення із сполучником **що** та чотири речення із сполучним словом **що**. Визначте види складнопідрядних речень.*

▪ *Доберіть із текстів різних стилів складнопідрядні речення з такими компонентами: те ... що, скрізь ... де, стільки ... скільки, там ... де, настільки ... що, звідки ..., звідти. Проаналізуйте дібрані речення.*

▪ *Доберіть із періодичних видань 10 прикладів складносурядних речень, між частинами яких коми не ставляться.*

▪ *До поданих схем із текстів художньої літератури доберіть приклади. Визначте тип виписаних речень.*

1. [...], (про які...). 2. (Куди...), [...]. 3. (Скільки ...), [...]. 4. [...], (бо...). 5. [...], (щоб ...). 6. (Коли б...), [...]. 7. [...], (хоч...). 8. [...], (якщо...). 9. [...], (так що...). 10. [... так], (що ...).

▪ *Прочитайте сполучникові складні речення, **перетворіть** їх на безсполучникові. Запишіть, ставлячи розділові знаки. Обґрунтуйте пунктуацію.*

1. Аби можна було прикупити розуму, як сала на ярмарку, прикупив би його цілу бодню (М. Стельмах). 2. Людина звелася над світом усього живого насамперед тому, що горе інших стало її горем (В. Сухомлинський). 3. Досвітній вогонь запали, коли ще зоря не заграла (Леся Українка). 4. Коли розставали сніги, найпершими коло призьби пробивалися зеленими шпичками півники (І. Цюпа).

▪ *Прочитайте речення. Знайдіть такі підрядні присубстантивно-атрибутивні речення, які можна **замінити** відокремленими означеннями. Що при цьому змінилося у стилістичному відношенні? Поясніть правопис виділених слів.*

1. Нещастя заходить у двері, які ми йому відчинили (Китайська мудрість). 2. Жахить каганцями у полі пшеничному мак, що вишило літо стібками тонкими на п'яльцях (Н. Данилюк). 4. Людині, яка проживає на планеті Земля, випала унікальна можливість зазирнути в її найпотемніші й найчарівніші куточки (І. Меліка). 5. З гори село схоже на барвисту вишиванку, яку так уміло вишила сама матінка-природа (С. Карачко).

▪ *Прочитайте речення, визначте їх різновид. **Замініть** їх синонімічними реченнями з відокремленими членами.*

1. Якщо узявсь іти – кінця ти дожджай (П. Тичина). 2. Коли я погляд свій на небо зводжу, – нових зірок на ньому не шукаю (Л. Українки). 3. Люди перестають мислити тоді, коли перестають читати (Д. Дідро). 4. Якби я турбувався лиш про себе, вже б онімів давно од самоти (Д. Павличко). 5. Пам'ять могла б убити нас, коли б не мала рятівної властивості забувати (Л. Первомайський).

▪ *Із науково-методичних журналів виписуйте 5-6 речень із відокремленими членами речення. Обґрунтуйте їх стилістичне призначення в текстах. Замініть, де це можливо, відокремлені обставини й означення складнопідрядними чи складносурядними реченнями. Чи змінилися при цьому семантика й стилістичний малюнок речення.*

У методиці такі вправи називають перетворювальними, або трансформаційними. Вони сприяють удосконаленню вмінь студентів обирати найдоцільніший із ряду можливих мовних засобів у нових умовах.

Досить популярними й ефективними під час вивчення синтаксису є **вправи конструктивні**, основне призначення яких навчити студентів-філологів самостійно будувати синтаксичні одиниці різних рівнів. Такі вправи є свідченням достатнього рівня самостійної пізнавальної діяльності студентів.

Завдання до змісту таких вправ різноманітні, як-от:

▪ **Доповніть** предикативні частини так, щоб в одному випадку утворилася складносурядна конструкція відкритої, а другому – закритої структури.

1. Повітря тремтить від спеки... 2. Пройшли літа... 3. Тут співають пісню подолянки ...
4. Не встигнеш надивитися на сонце ... 5. Посміхнулись тихі липи ... 6. Не то справді хотів спати ...
7. Летять літа ... 8. Вільний час треба проводити змістовно ...

▪ **Перетвори** речення з однорідною супірядністю на конструкції із неоднорідною супірядністю або послідовною підрядністю, доповнивши їх додатковою підрядною частиною. Поясніть розділові знаки.

1. Йду в Карпати крізь летючі хмари, де світанки сонце надпили, де на скелях пишуть мемуари блискавки, століття і орли (Л. Костенко). 2. Людині потрібна людина, як світлу – безобрійна даль, як вічності – кожна година, як щастю потрібна печель (О. Матушек). 3. Біда навчить, кому подавати руку, від кого в дар прийняти чесний хліб (Д. Павличко).

▪ **Доповніть** предикативні частини так, щоб утворилися складнопідрядні речення з різними видами підрядності. Накресліть їх структурні схеми. Укажіть типбагатокомпонентного складного речення.

1. У всесвіті все живе й існує у певному темпі (З інтернету). 2. Дерево без коріння якийсь час буде зеленим, але вже ніколи не принесе плоду (Дз. Матіяш). 3. Українська традиційна пісня – це вияв високої культури, унікальний складник культурної спадщини (за Д. Тарасовою).

– **замінити одні синтаксичні конструкції іншими:**

▪ **Доберіть** синтаксичні синоніми та варіанти, що передають причинні відношення. Замініть 4 конструкції (на вибір) складнопідрядними реченнями.

▪ **З причини** прихильності мусили згодитися. 2. Робила вона це з увічливості. 3. Арсен Петрович оторопів з такого доброго дива. 4. Через хворобу поїздка на море була перенесена на кілька тижнів. 5. З приводу такої події і нам захотілося бути потрібними своїм землякам. 7. Я тепер тремтів від щоденної втоми, від напруження.

▪ **Визначте**, які безсполучникові речення є реченнями з однотипними частинами, а які з різнотипними. Відповідь обґрунтуйте, замінивши безсполучникові речення сполучниковими підрядними чи сурядними.

1. Слово «здрастуйте» має чарівну властивість: воно пробуджує почуття взаємної довіри, зближує людей, відкриває їхні душі (В. Сухомлинський). 2. Пахла м'ята перцева близько, ціпеніла небес висота, у гніздечко, немов у колиску, дика птаха поклала дитя (Г. Верес). 3. Тільки осінь скаже нам про справжню ціну сонця: влітку важко оцінити цю золоту зливу тепла (П. Сорока).

▪ **Із поданих** складнопідрядних речень утворіть контаміновані складнопідрядні багатокомпонентні речення, визначте тип утворених речень, накресліть схеми до них.

1. Серед великих світочів духу, яких дали людській цивілізації народи нашої країни, одне з найперших місць належить геніальному синові України Тарасові Шевченку (за О. Гончаром). 2. Ми постійно шукаємо щастя й не ймемо віри, що воно зовсім поруч (Ніка Нікалео).

– **за поданим початком продовжити речення чи текст відповідно до комунікативної настанови:**

▪ **Добудуйте** речення, добираючи з'ясувальні підрядні частини, які починаються такими сполучними засобами: хто, що, який, чий, скільки; де, куди, звідки

1. Цікаво всім ... 2. Варто усвідомити ... 3. Я все надіюся ... 4. З'ясувалося ... 5. Батькам здавалося ... 6. Благословен ... 7. Як добре ... 8. Як добре ...

▪ **Побудуйте** складносурядні речення про Глухів як гетьманську столицю за поданими схемами:

1. [], i [], i [].

2. Не тільки [], а й [].
 3. Або [], або [].
 4. Ані [], ані [].
 4. [], однак [].
 5. Чи то [], чи то [].
- *Складіть і запишіть речення за поданими схемами.*

1. [], а [], (щоб), (щоб).
2. (Якщо), [] : [].
3. [], (яка...), та [], (де)

Творчі вправи мають за мету вдосконалення вмінь комунікативно доречно оперувати синтаксичними засобами з урахуванням мети спілкування. Розроблена система вправ сприятиме тому, щоб здобувачі вищої освіти не лише досконало оволоділи засобами синтаксису, а й навчилися послуговуватися ними у непередбачених життєвих ситуаціях. Одним із шляхів удосконалення мовлення студентів засобами синтаксичних одиниць є використання на заняттях ситуативних завдань, які сприяють кращому запам'ятовуванню теми, розвивають інтелектуально-розумові здібності, виробляють навички самоосвіти.

Творчі вправи, як свідчить досвід, відображають найвищий рівень пізнавальної самостійності студентів у процесі їх виконання, а тому формулювання завдань не повинно їх позбавляти творчої ініціативи. Розглянемо приклади таких вправ.

– **вправи на редагування, удосконалення написаного** мають за мету забезпечити усвідомлене володіння нормами вживання граматичних форм і синтаксичних конструкцій у відповідному значенні, дотримання здобувачами освіти стилістичних норм сполучуваності, вилучення невиправданого повтору слів, усунення смислової недостатності тексту.

▪ *Знайдіть складні речення, що потребують редагування. Напишіть правильний варіант. Відповідь обґрунтуйте.*

1. У степу стояла висока трава, так що коней закривала зовсім. 2. Це місце треба було перейти непомітно, тому що воно було яскраво освітлене. 3. У степу почало стихати, поки не почувся десь далекий голос гупала. 4. Того зовсім не треба було, так як можна було зробити це потім (З тв. А. Чайковського).

▪ *Прочитайте речення. Знайдіть у них граматичні помилки на вживання відокремлених обставин. Відредагуйте речення. Поясніть, коли речення вважається граматично правильно побудованим.*

1. Відвідавши краєзнавчий музей, екскурсанти жваво ділилися враженнями від побаченого. 2. Зібравши останній урожай на полях, комбайни повернулися до машинного двору. 3. Дивлячись кінофільм, несподівано сяйнула блискавка, ударив грім і розпочався дощ. 4. Відчинивши двері, хотілося відразу кинутися матері в обійми. 5. *Прослухавши передачу про Ліну Костенко, хотілося зразу бігти до бібліотеки по її збірки.*

– **конструювання зв'язних текстів на запропоновану тему:**

▪ *Напишіть власне висловлювання за поданою схемою на тему: «Екологічна ситуація у світі – віддзеркалення «екологічної ситуації» всередині людини», використовуючи різні види складнопідрядних речень.*

▪ *Напишіть невелике есе на одну з цитат Далай-лами «Змінити світ, змінюючи себе» (до 10 речень). Використайте у своєму висловлюванні різні види складних речень.*

▪ *Напишіть твір у публіцистичному стилі, епіграфом до якого є поетичні рядки Г. Потопляк:*

Хай буде на добро
Усе, що ми намріяли.
Щоб буйно зацвіло,
Все те, що ми посіяли...

Пропонуємо теми до написання есе: «Природа мудра. Все зробила мовчки» (Філософія буття); «Життя – це обдирання реп'яхів, що пазурами уп'ялися в душу» (Філософія буття); «Віддай людині крихітку себе. За це душа наповнюється світлом...»; «Поведінка – це дзеркало, у якому відбивається твій образ»; «Без ядра горіх ніщо, так само як і людина без серця. (Г. Сковорода); «Війна буде повторюватися до тих пір, поки питання про неї буде вирішуватися не тими, хто помирає на полях битв» (А. Барбюс).

▪ *Напишіть твір-роздум на тему «Публічна особа сьогодення», використовуючи в ньому різні види безсполучникових речень.*

▪ *Як ви розумієте значення прислів'я «Від меча рана загоїться, а від лихого слова – ніколи». Обґрунтуйте свою думку з використанням складнопідрядних речень причини та мети.*

– **написання зв'язних висловлювань за сюжетним малюнком, репродукцією картини:**

▪ *Уявіть, що ви приїхали в зимові Карпати. Враження від побаченого переповнюють вас. Передайте свої емоції рідним, використовуючи при цьому в розповіді різні види речень за метою висловлювання.*

▪ *Ви студент-практикант. Даєте заліковий урок у школі на тему «Твір-опис зовнішності людини за картиною». Продумайте, про які засоби синтаксису ви говоритимете з учнями для більш яскравого й повного викладу думки.*

– **ситуативні вправи:**

▪ *Ви з подругою щойно подивилися прем'єру американсько-українського художнього фільму «Захар Беркут». Поділіться своїми враженнями від побаченого, використовуючи різні конструкції з чужим мовленням.*

▪ *Уявіть себе лікарем-епідеміологом, який прийшов на зустріч зі студентами з виховною бесідою «Коронавірус. Наше здоров'я в наших руках». Продумайте свій виступ так, щоб у ньому було розкрито не лише негативні сторони явища, а й виховний момент поведінки людини в суспільстві в умовах ситуації, що склалася. Оперуйте при цьому різними видами вставних і вставлених конструкцій.*

▪ *Ви учасник усеукраїнської конференції «Молодь і наука. Практика інноваційного пошуку». Продумайте свій виступ із використанням складнопідрядних і безсполучникових речень. Поміркуйте, які види цих речень будуть найбільш доречними у вашому виступі. Відповідь обґрунтуйте.*

▪ *Ви учасник регіонального методичного семінару «Використання ІКТ в освітньому процесі ЗЗСО». Продумайте свій виступ про роль комп'ютерних технологій в освітньому процесі, використовуючи в доповіді різні види багатокомпонентних складних речень у науковому тексті.*

Висновки (з перспективами подальших розвідок із напрямку). У підсумку стверджуємо, що застосування в практичній діяльності студентів-філологів запропонованої нами системи вправ і завдань, яка враховує поетапне застосування їх самостійної пізнавальної діяльності у процесі виконання, наближення умов освітнього процесу до природних умов спілкування, залучення здобувачів до різноманітних мовленнєвих ситуацій, дозволить у подальшому навчити їх орієнтуватися в них, тобто уявляти співрозмовника, умови мовлення й завдання спілкування. Крім

того, вправи спрямовують на формування у майбутнього словесника навичок самостійної роботи з різними видами складних речень, суцільними текстами, викликають прагнення самостійно поповнювати власні знання, що, у свою чергу, удосконалює вміння виявляти, аналізувати, класифікувати, узагальнювати, порівнювати синтаксичні явища, а отже, виховує мовне чуття, пильну увагу до комунікативно точного використання синтаксичних конструкцій у мовленні. Перспективи подальших розвідок убачаємо в дослідженні проблеми вдосконалення морфологічної компетентності майбутніх учителів-словесників.

Список використаної літератури

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва: Издательство ИКАР, 2009. 448 с.
2. Аношина Е. М. Реализация компетентного подхода в обучении будущих педагогов-психологов. *Психологическое сопровождение личности в процессе ее профессионального самоопределения*: сб. науч. тр. IV международ. науч.-практ. конф. / Под ред. В. В. Сохранова. Пенза: Приволжский Дом знаний, 2011. С. 28–30.
3. Біденко Л. В. Інформаційно-комунікаційна компетентність як складова професійної компетентності майбутнього вчителя російської мови. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки*. 2013. Вип. 2. С. 33–41.
4. Вовк О. І. Сучасна стратегія формування англомовної граматичної компетенції у студентів-філологів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2008. № 27. С. 5–10.
5. Волкова І. В. Сутність мовних компетентностей та їх проєкція на методику навчання мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 67. С. 73–76.
6. Давискиба В. О. Проблема формування професійної компетентності фахівців у сучасних наукових дослідженнях. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. № 6 (81). С. 75–80.
7. Добрынина Т. И. Формирование профессиональных компетенций будущих педагогов в процессе обучения иностранному языку. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 2010. № 1. С. 32–35.
8. Кухарчук І. О. Комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення синтаксису у мовній освіті вчителів української мови та літератури: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 20 с.
9. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти, від «01» червня 2017 № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від «21» грудня 2017 № 1648. URL: <https://mon.gov.ua>>2020-metod-rekomendacziji
10. Сидоренко В. Формування синтаксичної й пунктуаційної компетентностей учнів 8–9 класів засобами технології кооперативного навчання. *Українська мова і література в школі : науково-методичний журнал*. Київ, 2015. № 2. С. 7–15.
11. Химинець В. В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. *Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти*. URL: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>
12. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1972. 129 с.
13. Шапошников К. В. Контекстный подход в процессе формирования профессиональной компетентности будущих лингвистов-переводчиков: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Йошкар-Ола, 2006. 26 с.

IMPROVING FUTURE LANGUAGE TEACHERS' SYNTACTIC COMPETENCE IN THE PROCESS OF STUDYING A COMPOUND SENTENCE

Barannyk Nataliia

Candidate of Philological Sciences, Associated Professor at the Department of Ukrainian Language,
Literature and Teaching Methods

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv national pedagogical university

Introduction. *The article highlights the need to improve the syntactic competence of future language teachers in the process of studying compound sentences as a means of strengthening the quality of philological training and competence development. Current issues in the system of higher education directly connected with implementation of competence content and organization-forming approach in the educational process. All of the foregoing requires a significant increase of future philologists' professional skills, equipping them with deep knowledge, modern competencies, methods and technologies that will contribute to the restructuring of the educational process respecting the innovative approaches and requirements. Moreover, it will ensure their competitiveness in the labour market and the effective performance of professional functions.*

Based on a thorough analysis of scientific achievements and own developments in the field of competence approach to future language teachers' training, the author's system of syntactic exercises and

tasks based on compound sentences in the process of studying modern Ukrainian language is provided.

Purpose. The aim of the study is to outline ways of improving the syntactic competence of future language teachers in the process of studying a compound sentence.

Methods. The general-logical methods and techniques of research: analysis, synthesis, abstraction, generalization, induction, deduction were used.

Results. The article deals with the analysis of modern means for managing the continuous development of language teachers' professional competence, while forming the syntactic competence is an important part of this process. The paper reveals the features of competence development which involves the reorientation of the dominant educational paradigm from the predominant translation and acquisition of knowledge to mastering a set of competencies that contribute to the formation of personality, human ability to adapt in a multi-factorial socio-political, market-economic and information space. Based on this, the problem of improving the quality of Ukrainian language and literature future teachers' training remains urgent today. The main peculiarities of modern teacher considered as firm professional knowledge, ability to supplement them independently and be competitive in the market of philological services. The leading role in solving this problem is given to the improvement of syntactic competence as a component of linguistic competence.

Originality. The originality of the article is determined by the justification of the means for managing the language teachers' professional development and forming their professional competence, particularly syntactic one.

Conclusion. Therefore, it was stated that implementing proposed system of exercises and tasks with regard to the gradual application of students' independent cognitive activity, bringing the educational process closer to natural communication conditions, involving applicants in various speech situations will further teach them how to interact with a communication partner, define the conditions of speech and communication tasks.

Furthermore, the exercises are aimed to form skills of independent work with different types of compound sentences, the whole texts, stimulate the desire to strengthen their knowledge which improves the ability to identify, analyse, classify, summarise and compare syntactic phenomena. It helps to build the sense of language and accurate use of syntactic constructions in communication processes. Prospects for further research are seen in future teachers' of Ukrainian language and literature morphological competence improving.

Key words: competence approach, competence, competency, syntactic competence, language teacher.

References

1. Azimov, E. G., Schukin, A. N. (2009). *Novyyi slovar metodicheskikh terminov i ponyatiy (teoriya i praktika obucheniya yazykam)*. [New Dictionary of Methodological Terms and Concepts (Theory and Practice of Language Teaching)]. M.: Izdatelstvo IKAR. [in Russian].
2. Anoshina, E. M. (2011). Realizatsiya kompetentnogo podhoda v obuchenii buduschih pedagogov-psihologov [The implementation of competency-based approach in the training of future educational psychologists]. Sohranov, V. (Ed.) *Psichologicheskoe soprovozhdenie lichnosti v protsesse professionalnogo samoopredeleniya – Psychological support for the individual in the process of professional self-determination*: call. of reports IV International scientific and practical conference (pp. 28–30). Penza: The Volga Knowledge House. [in Russian].
3. Bidenko, L. V. (2013). Informatsiino-komunikatsiina kompetentnist yak skladova profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia rosiiskoi movy [Information and communication competence as a component of future Russian language teacher's professional competence]. *Vykladannia movu vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky. Naukovi doslidzhennia. Dosvid. Poshuky. – Teaching languages in higher education at the present stage. Cross-curricular links. Scientific research. Experience. Searc*, 22, 33–41. [in Ukrainian].
4. Vovk, O. I. (2008). Suchasna stratchiia formuvannia anhlovnoi hramatychnoi kompetentsii u studentiv-filolohiv [Modern strategy of philology students' English grammatical competence forming]. *Psikhologo-pedahohichni problem silskoi shkoly – Psychological and pedagogical problems of rural school*, 27, 5–10. [in Ukrainian].
5. Volkova, I. V. (2017). Sutnist movnykh kompetentnosti ta yik hproektsiia na metodyku navchannia movy [The essence of language competencies and their projection on the method of language teaching]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Filolohichna» – Scientific notes of the National University «Ostroh Academy»*. *Philological series*, 67, 73–76. [in Ukrainian].
6. Davyskyba, V. O. (2017). Problema formuvannia profesiinoi kompetentnosti fakhivtsiv u suchasnykh naukovykh doslidzhenniakh. [The problem of specialists' professional competence forming in modern scientific research]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. – Spirituality of personality: methodology, theory and practice*, 6 (81), 75–80. [in Ukrainian].

7. Dobryinina, T. I. (2010). Formirovanie professionalnykh kompetentsiy buduschih pedagogov v protsesse obucheniya inostrannomu yazyku [Forming future teachers' professional competences in the process of foreign language teaching]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta – Bulletin of Tomsk State Pedagogical University*, 1, 32–35. [in Russian].
8. Kukharchuk, I. O. (2006). Komunikativno-dialnisnyi pidkhid do vyvchennia syntaksysu umovnii osviti vchyteli v ukrainskoi movy ta literatury [Communicative-active approach to syntax studying in linguistic education of Ukrainian language and literature teachers]. (*Candidate's thesis*). Natsionalnyi pedahohichnyi un. M.P. Drahomanova. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
9. Metodychni rekomendatsii shchodo rozroblennia standartiv vyshchoi osvity [Methodical recommendation on the development of standards of higher education]. (2017) № 600. *Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy – Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine* № 1648. URL: <https://mon.gov.ua/2020-metod-rekomendacziji>. [in Ukrainian].
10. Sydorenko, V. (2015). Formuvannia syntaksychnoi punktuatsiinoi kompetentnosti uchniv 8-9 klasiv zasobamy tekhnolohii kooperatyvnoho navchannia [Formation of syntactic and punctuation competencies of 8-9 grades students by means of cooperative learning technology]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli : naukovo-metodychnyi zhurnal. – Ukrainian language and literature at school: scientific and methodological journal*, 2, 7–15. [in Ukrainian].
11. Khymynets, V. V. (2010). Kompetentnisnyi pidkhid do profesiinoho rozvytku vchytelia [Competency-based approach to teacher's professional development]. *Zakarpatskyi instytut pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity*. URL: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>. [in Ukrainian].
12. Homskiy, N. (1972). Aspekty i teorii sintaksisa [Aspects of syntax theory]. M.: Izd-voMosk. un-ta. [in Russian].
13. Shaposhnikov, K. V. (2006). Kontekstnyi podhod v protsesse formirovaniya professionalnoy kompetentnosti buduschih lingvistov-perevodchikov [Contextual approach of future linguistic translators' professional competence forming]. (*Candidate's thesis*). Yoshkar-Ola, Russia. [in Russian].

Отримано редакцією 19.05.2022 р.

УДК: 378.126:34

DOI: 10.31376/2410-0897-2022-2-49-192-200

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Федоров Ігор Олександрович

асистент кафедри історії, правознавства та методики навчання

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: mr.fedorov@i.ua

ORCID ID: 0000-0003-0785-1468

У статті розглянуто актуальні в сьогоденні проблеми правового виховання в закладах освіти. За підсумками науково-теоретичного аналізу літератури узагальнено погляди дослідників з питання правового виховання. Автор розглядає цілі, форми та засоби правового виховання, що вимагає створення системи навчання та виховання вищого рівня правової культури особистості.

Ключові слова: *правове виховання, правова культура, функції правового виховання, засоби правового виховання, діти, неповнолітні особи, профілактика правопорушень.*

Постановка проблеми. Актуальність визначеної теми полягає в тому, що на певному етапі розвитку суспільства повноцінного правового виховання і навчання можна досягти лише як прагнення людини пізнати сутність законодавства та за умови шанобливого ставлення до нього.

У сучасному демократичному світі постали проблеми перебудови правового мислення, усунення застарілих стереотипів у правотворчості й правозастосуванні, підвищення поваги та довіри до закону і правоохоронних органів з боку населення, правове виховання, без перебільшення, стає основним компонентом ідеологічної функції будь-якої держави [1, с. 6].

Виховання правової культури та законслухняної поведінки в закладах освіти як одне із важливих і нагальних завдань формування особистості – це цілеспрямована система заходів, що формує громадянські цінності, повагу та дотримання норм права, цивілізованих способів вирішення спорів та профілактики правопорушень, значення яких постійно зростає. Кожна дитина має усвідомлювати та відчувати державний захист та пріоритет конституційних прав і свобод, які гарантовані Конституцією України. Наукові дослідження показали важливість і необхідність